

El Forn de la Calç de Calders, un lloc visitable de l'ecomuseu del Moianès

El Forn de la Calç de Calders, catalogat com a *Bé Cultural d'Interès Local* per l'Ajuntament de Calders, es troba dins la llista dels "150 millors elements del patrimoni industrial de Catalunya" del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Una tecnologia molt antiga que ha deixat testimonis

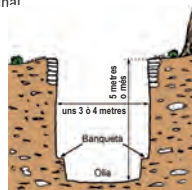
En època romana la calç ja era molt utilitzada i la seva obtenció era ben coneguda, de tal manera que Marc Ponci Cató (234-145 a. de C.) a la seva obra "De agricólia" explica amb tot detall com ha de ser un forn de calç. Aquesta tècnica no varia gaire al llarg dels segles, ja que els forns que varen funcionar fins a la dècada 1950-60 són pràcticament idèntics als descrits fa més de 2.200 anys. Aquests forns havien estat abundants on hi hagués roca calcària, però avui no se'n troben fàcilment.

Treballadors del forn. A la dreta Manel Ponsa, nascut el 1922, que va ser l'encarregat del Forn de la Calç de Calders.

Uns forats al mig del bosc

Vora la font de les Tàpies, hi ha tres cavitats excavades al costat d'un camí que són les restes d'antics forns de calç. Un d'ells gairebé no es reconeix, però els altres dos encara permeten imaginar el seu aspecte original

Secció d'un forn de calç tradicional.

Tenen forma gairebé cilíndrica, i a la part baixa, anomenada olla és una mica més estret, ja que l'envolta un graó anomenat **banqueta**.

Per davant tenien dues obertures: la **porta** per entrar-hi les persones i part de la pedra que es coïa, i la **boca**, més avall, per on es ficava el combustible.

Aquests forns es feien en llocs on hi havia pedra de calç i llenya. Tot i que la seva utilització era esporàdica, tenien una durada limitada, ja que quan es coïa la calç també es coïa el forn, havent-se comprovat que a cada cuita el desgast de les parets era d'uns 2 cm.

A poca distància d'aquests primitius forns hi ha la casa d'El Forn de la Calç", on la fabricació de calç era el mitjà de vida dels seus estadants. A tocar de la casa hi ha tres altres forns i un quart anomenat "de raig"; també hi ha una gran pedrera que subministrava la pedra de calç.

Actualment, al costat dels forns s'hi troba el *Centre d'Art Contemporani i Sostenible El Forn de la Calç (CACIS)*, que es dedica a la investigació, producció i exhibició de projectes de cultura i art contemporanis, especialment els relacionats amb l'ecologia i el medi natural del lloc.

Localització i accés:

Els forns de la calç de Calders es troben situats a tocar la font de les Tàpies, al costat de la casa El Forn de la Calç.

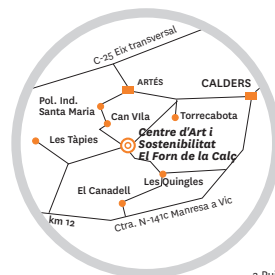
Per accedir-hi cal fer-ho des de la carretera N-141c de Manresa a Vic a l'alçada del km 12, o bé des de la carretera B-431 a tres km de Calders.

Més informació:

CACIS (Centre d'Art Contemporani i Sostenibilitat)
Tel. 93 830 91 59/93 820 23 32/646 60 15 80 - www.cacis.cat
Visites concertades

Ajuntament de Calders
Tel. 93 830 90 00 - www.calders.cat

Consorci del Moianès
Tel. 93 830 14 18 - 93 820 80 00 - www.consorcidelmoianes.cat

Edita:

Amb el suport de:

Exposició d'Eva Soto

calders
element
patrimonial
FC1

ELS FORNS DE LA CALÇ (Calders)

ecomuseu
del Moianès

Forns tradicionals, però de funcionament intensiu

Aquests forns són més grans i més sòlids que els tradicionals. A la part frontal hi ha un espai cobert amb volta que servia d'aixopluc i dona solidesa als forns. Integrat a l'edifici dels forns hi ha un petit habitatge semblant a una barraca on els treballadors de nit podien dormir durant els torns de descans.

En lloc de ser excavats en el terreny, aquests forns es van construir amb pedra i morter de calç, i el seu interior està revestit de **pedra sorrenca** (també **pedra saldó**), que es troba a la zona i està formada per sorra no calcària consolidada. Aquesta pedra no s'altera amb el foc, així aquests forns no tenien el desgast que es produïa en els forns excavats en el terreny calcari.

Els forns solien funcionar en setmanes alternes, de manera que el treball era continu i la calç que es fabricava estava destinada a la venda. Malgrat això, els forns i el seu sistema de producció era el mateix que a l'època romana.

EL SISTEMA DE PRODUCCIÓ

1. Extracció de la pedra calcària

La pedra de la calç era arrancada de la pedrera, que és al costat dels forns. Degut a que la roca forma masses compactes, calia trencar-la amb explosius. D'això en deien **barrinar-la**.

El barrinador feia forats a la roca, que podien tenir fins a 22 pams, amb eines de mides diverses en funció de la fondària del forat: **barrina**, **barrineta** o bé **pistolet**.

Un cop fet els forats s'omplien amb cartutxos o "botifarres" de dinamita, posant un pistó al fons del forat, i un altre al damunt de la dinamita. Un cop havia explotat la barrinada, les pedres despreses es movien amb **parpals** i **parpalines** i les més grosses es reduïen a rocs manejables (fins a uns 45 kg), picant-los amb **malls** i si calia, obrint-les amb **tascons**.

Els rocs es carregaven a mà, apilant-los en un carro, els **matacons** (pedres que es podien agafar amb una mà) i els **menuts** (rocs petits), es recollien amb el **rasclat** o **arpella**.

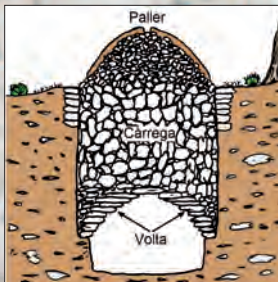
2. Enfornar o carregar el forn

El forn s'omplia de pedra calcària que calia coure. Es començava fent la **volta**, que carregava damunt de la **banqueta**. Mentre s'omplia la part baixa del forn, les pedres s'entraven per la **porta**.

La volta era del tipus de la barraca de vinya tradicional, feta per aproximació de filades, sense utilitzar cap mena de suport. Un cop tancada la volta, s'anava cobrint per la vora amb **matacons**.

A continuació, es tancava la porta del forn amb dues capes de pedra: de calç per dins i sorrenca per fora, fent com una doble paret amb l'espai intermedi ple de terra. A partir d'aquí, s'omplia el forn des de dalt, continuant amb matacons fins a l'alçada de la clau de la volta. A partir d'aquest nivell s'omplia amb pedres posades verticalment fins al nivell de la vora del forn. El paller o curulla es feia, per dins, amb matacons i per fora amb **menuts** (rocs petits)

Finalment, el paller es tapava amb fang, excepte el voltant de la base, i el cim, per on sortia el fum. L'operació de càrrega del forn gran durava un dia i mig, i hi cabien unes 100 tones de pedra.

Un forn de calç tradicional, carregat

3. El combustible

Es cremava **feixina**: feixos fets amb branca de pi per fora, i l'interior de romaní, argelagues o qualsevol brossa recollida al bosc. Les feixines eren més grans, rústegues, ràpides de fer i més barates que els **costals**, feixos més petits, ben fets i de pi, que es cremaven als forns de pa.

Els feixos es comptabilitzaven en **càrregues** (unitats carregades a bast per un animal). Una càrrega eren quatre feixos. El forn gran de Calders, que coïa 100 tones de pedra de calç a cada fornada, gastava més de 500 càrregues de llenya a cada cuita. Per un bon funcionament de la cuita, la llenya havia de ser **somalla** (mig seca).

Pel transport de la llenya es disposava de 6 cavalls i 4 carros que sortien cada dia cap al bosc, tornant carregats de feixos. Segons la distància es feien uns dos viatges al dia. Mentre la llenya va ser font d'energia habitual, els boscos estaven nets de sotabosc.

En dues hores es cremaven de vuit a deu feixos, al matí i també a la tarda. Així s'evitava que, en un esclafament sobtat, les pedres de calç esclatessin.

4. La cuita

Als forns de calç de Calders, la cuita solia començar el dimens, però el diumenge ja l'esclafaven. Calia ficar els feixos de llenya per la **boca del forn** per tal de mantenir el foc ben viu dia i nit. Els feixos es desfeien abans d'entrar al forn i amb el **forçat** s'empenyien i s'escampaven per dins l'olla. En un dia el foc arribava dalt del forn. La pedra de calç anava agafant un color vermell cada cop més viu i quan tot era de color daurat ja era cuita.

El color del fum indicava l'estat de la cocció: al principi el fum era negre, s'aclearia progressivament i quan la calç era cuita el fum era de color blanc. Els més entesos també coneixien per l'olor, l'estat de la calç. Per tal que la pedra es cogués de manera uniforme calia dirigir el foc tapant amb fang o destapant sectors del paller, fent-hi forats amb una barrina. Quan tota la calç era cuita, es tapava la boca a fi de mantenir un xic més l'alta temperatura.

5. Desenfornar

Per desenfornar es començava rebentant la paret de la porta. Quan s'havia refredat prou, es netejava l'olla, treient la cendra, i es començava a ensorrar la volta de mica en mica amb una barrina, mentre la calç viva es treïa a mà per la porta. Una ensorrada completa de la volta hauria dificultat molt aquesta feina. Els terrossos es recollien al final amb arpella. Les 100 tones de pedra es convertien en unes 50 de calç viva.

6. Elaboració de la calç hidràulica

Prop del forn, hi havia l'**amarador**, un cobert on s'escampaven els terrossos de calç viva i es ruixaven amb aigua perquè es desfessin fàcilment. La calç remullada es passava per un molí mogut a motor que reduïa el material a una pols anomenada **calç hidràulica**, que queïa a una **tremuja** de fusta. A part, hi havia l'ensacador, espai on s'omplien els sacs a mà. Primer els sacs eren d'**espart** (que perdien molt) i després de paper. El seu pes era de 40 kg.

7. Venda de la calç

Els dos productes resultants eren, la calç viva i la calç hidràulica. Es venien a pes, a peu de forn, directament al consumidor o a revenedors dels pobles veïns. El Forn de la Calç abastia a Manresa i a molts pobles del Bages. Es pesava en una bàscula i es comptava en quilos i tones, tot i que fins el 1950-60 les unitats de pes eren l'**arrova** o **rova** (10,4 quilograms, assimilada a 10 kg) i el **quintà**, que té 4 roves (assimilat a 40 kg)